

DOI 10.17234/SocEkol.33.1.5

Noam Chomsky i Robert Pollin
KLIMATSKA KRIZA I GLOBALNI
ZELENI NEW DEAL: POLITIČKA
EKONOMIJA SPAŠAVANJA
PLANETA

Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2023.,
172 str.

Knjiga *Klimatska kriza i globalni Zeleni New Deal* autora Noama Chomskog, oca suvremene lingvistike i istaknutog javnog intelektualca, te Roberta Pollina, autora mnogih značajnih publikacija i studija o provedbi programa Zelenog New Deala u državama svijeta te poznatog progresivnog ekonomista koji vodi višedesetljetnu borbu za egalitarno zeleno gospodarstvo, dubinski analizira neupitne katastrofalne posljedice za suvremeno društvo i planet koje će uslijediti ukoliko se pitanje klimatskih promjena ne počne rješavati na pravovajljane načine, učinkovitim međunarodnim mjerama i akcijama kojima bi se postigli brzi i efikasni rezultati, sve s krajnjim ciljem postizanja ekonomije s nultom stopom emisija do 2050. godine.

Knjiga se sastoji od četiri poglavlja, uz datak o *Okviru financiranja globalnog Zelenog New Deala* (str. 149). Započinje poglavljem pod nazivom *Priroda klimatskih promjena*, ističući izazove koje globalno zagrijavanje donosi povrh izazova koje je čovječanstvo kroz povijest već pretrpjelo, navodeći kako se upravo ova ekološka kriza, kojoj parira nuklearna kriza, zbog opće političke situacije u svijetu, istinski može nazvati egzistencijalnom krizom. Pritom najveću odgovornost, smatraju autori, u vezi s globalnim zatopljenjem te financiranjem oporavka trebaju snositi oni koji su

i odgovorni za njegovo izazivanje tijekom proteklih stoljeća i koji su se obogatili na štetu ostalih, poput SAD-a, Zapadne Europe ili Kine. U prilog tome ne idu problematična razmišljanja vodećih političara i elita o nepostojanju klimatske krize, javni istupi u kojima se negira globalno zatopljenje te ozbiljno narušava opće stanje svijesti društva o ozbiljnosti situacije i važnosti urgentnog reagiranja, kao ni činjenica da se za vojne potrebe godišnje troši i do 1,8 bilijuna dolara, što autori smatraju da treba preusmjeriti u očuvanje života, jer ako se od nečeg u suvremeno doba treba zaštititi, to je onda svakako i od klimatskih promjena. Jedan od razloga za veliku zabrinutost jest dakako i *točka bez povratka* kojoj se potencijalno približavamo, a predstavlja točku u vremenu nakon koje se neće moći poništiti teške posljedice globalnog zagrijavanja (str. 18). Kako navode autori, izbjegavanje te točke bilo bi izvedivo i s financijske i s provedbene strane, da nije riječ o ironiji situacije u kojoj se čovječanstvo nalazi, pri čemu se skoro sva vlast nalazi u rukama jedne velike i ortodoksne skupine ljudi koju zapravo klimatske promjene i bavljenje njima baš i ne zanimaju, ali je itekako zanima sustavno naoružavanje sve opasnijim oružjem za masovno uništenje. Sve to stvara vrlo visok stupanj neizvjesnosti u vezi sa sveobuhvatnim posljedicama s kojima se društvo suočava, pogotovo ukoliko se dopusti povećanje globalne temperature za više od 1,5 Celzijev stupanj. Stoga se postavlja pitanje treba li se, s obzirom na okolnosti, uvesti neki oblik police osiguranja od klimatskih nedaća i njihovih posljedica, i ako treba, kako bi se to vrednovalo, odnosno koliko bi pojedinci trebali i bili spremni platiti.

U poglavlju *Kapitalizam i klimatska kriza*,

pokušavajući odgovoriti na pitanje zašto je toliko teško obuzdati klimatske promjene, iako je potpisan Pariški sporazum o klimatskim promjenama 2015. godine, Chomsky napominje da je primarni cilj bio stvaranje sporazuma koji čvrsto obvezuje države svijeta, no na čijem je putu stajala republikanska vlada s većinom u američkom Kongresu i jasnim ciljem da potkopa sve prijašnje donesene politike, zbog načelnog protivljenja bilo kakvim vanjskim oblicima sputavanja američke moći (str. 48). Dalje se raspravlja o tome u kakvoj su korelaciji kapitalizam i uništenje prirodnog okoliša te klimatska kriza. Pollin uspon kapitalizma stavlja u neraskidivu vezu sa sagorijevanjem fosilnih goriva u svrhu proizvodnje energije te rada strojeva. Klimatska kriza stoga je plod specifičnog ekonomskog sustava koji posljednjih nekoliko stoljeća rukovodi ekonomskim životom.

Detaljan opis programa za uspješan prijelaz na zeleno gospodarstvo te globalni *Zeleni New Deal*, kao i načini njegova financiranja, iznose se u trećem poglavlju. Tu se govori o promicanju globalnog projekta u svrhu postizanja ciljeva Međunarodnog panela o klimatskim promjenama (engl. *Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC*), uz sustavno stvaranje prilika za zapošljavanje te masovno podizanje životnog standarda radništva i siromašnih na globalnoj razini (str. 78). Pollin procjenjuje da će za ostvarenje tog cilja, odnosno za dovođenje globalnih emisija CO₂ do nulte stope u periodu do 2050. godine, biti potrebno da razina međunarodnih ulaganja iz javnog i privatnog sektora godišnje iznosi oko 2,5% globalnog BDP-a, što je potrebno radi poboljšanja standarda energetske učinkovitosti (u zgradama,

automobilima i javnom prijevozu te procesima industrijske proizvodnje) i proširenja opskrbe iz izvora čiste i obnovljive energije, pretežito vjetra i sunca. Ulaganja u čistu energiju sagledavaju se kao samootplativi projekt koji će u konačnici svojim potrošačima zasigurno omogućiti povoljnije cijene energije. Naravno, postoje i, kako autori navode, nemali tehnički izazovi kada je riječ o mogućnostima i načinima stvaranja čiste energije od vjetra i sunca, poput potrebe za zemljom na koju bi se postavio potreban broj npr. solarnih ploča, a koji bi zadovoljio globalne potrebe za energijom. Također, tu su i poteškoće koje se javljaju u vezi sporadičnosti, odnosno činjenice da vjetar i sunce nisu neprestani, te pitanje prijenosa i pohrane energije, koje ipak smatraju sekundarnim pitanjem u godinama nakon početka energetske tranzicije, budući da će u nastupajućem periodu neophodan neprekidni minimum energije biti i dalje osiguravan iz fosilnih goriva i nuklearne energije, odakle se trenutno osigurava 85% ukupne globalne količine energije. No, autori naglašavaju kako upravo u tom periodu od tridesetak godina, potrošnja nafte, ugljena i zemnog plina treba pasti na nulu, što smatraju ostvarivim ukoliko će se tržište čiste energije nastaviti rapidno širiti i time nesumnjivo ponuditi bolja, povoljnija i kvalitetnija rješenja opskrbe energijom. *Zeleni New Deal* može se sagledati također i kao prilika za potencijalno stvaranje alternativnih oblika vlasništva, odnosno kombinacija javnog, privatnog i zadružnog vlasništva manjih razmjera, bez težnji k ukidanju velikih privatnih kapitalističkih tvrtki, već prema strogoj regulaciji njihovog utjecaja na društvo i okoliš. S druge strane, potencijalno „može postati

i sredstvom borbe i agresivne prokorporacijske neoliberalne varijante kapitalizma koji dominira globalnim gospodarstvom već dva naraštaja i uspona neofašizma koji se pojavio u posljednjem desetljeću kao iskrivljeni pseudopopulistički odgovor na neoliberalizam“ (str. 96).

U borbi s klimatskim promjena geoinženjering se sve češće nameće kao potencijalno rješenje za uklanjanje ispuštenog ugljika iz atmosfere, najčešće u cjevovode u kojima bi se trajno zadržavao (str. 85), no kako autori tvrde, problem je potencijalno istjecanje ugljika, a sâmo održavanje takvih sustava može biti skupo. Pollin ističe pošumljavanje kao jednostavnu i prirodnu opciju hvatanja ugljika, no navodi i istraživanje koje se osvrće na glavne tehnologije s negativnom emisijom, a koje su proveli Mark Lawrence i njegovi suradnici na Institutu za napredno proučavanje održivosti u Njemačkoj, i utvrdili kako to nije samodostatno rješenje za postizanje nulte stope emisija do 2050. godine, te kako ni tehnologije poput hvatanja ugljika i ubrizgavanja aerosola nisu dostatna rješenja za znatno suzbijanje učinka globalnog zagrijavanja. Chomsky stoga smatra kako radikalni oblici geoinženjeringa trebaju biti posljednja opcija u tom suzbijanju. Također smatra važnim razmatranje novih načina prehrane bazirane na biljnoj proizvodnji iz održive poljoprivrede, kao i potrebu za promjenom cjelokupnog socioekonomskog sustava koji se temelji na proizvodnji radi stjecanja zarade, odnosno na ekonomskom rastu koji ne mari za posljedice koje za sobom ostavlja.

Za postizanje ekonomije s nultom stopom emisija, kako autori navode, mnogi znanstvenici poput klimatologa Jamesa Hanse- na, uz obnovljive izvore energije i tehnolo-

gije, vide nuklearnu energiju kao bitan čimbenik pri prijelazu na čistu energiju na globalnoj razini. Pa ipak, potencijalni problematični utjecaj nuklearne energije na okoliš i općenito javnu sigurnost autori ne propuštaju naglasiti, poput proizvodnje radioaktivnog otpada opasnog za ljudsko zdravlje, probleme mjesta i načina čuvanja potrošenog reaktorskog goriva nakon zatvaranja elektrana, činjenice da nuklearna energija predstavlja potencijalni instrument rata ili terorističkog djelovanja, kao i mogućnosti da kontaminira zrak i nekoliko stotina kilometara daleko od reaktora (str. 92). Također, struja iz nuklearnih elektrana već sada je za 30% skuplja od struje dobivene iz solarnih izvora i vjetra. Stoga zaključuju kako pri globalnoj tranziciji na čistu energiju u narednim godinama treba omogućiti nastavak rada postojećim funkcionalnim nuklearnim elektranama do kraja njihova životnog vijeka, no ne potencirati otvaranje novih reaktora.

U zadnjem, četvrtom poglavlju, *Politička mobilizacija za spašavanje svijeta*, raspravlja se o načinima na koje bi klimatske promjene mogle utjecati na globalnu ravnotežu moći koja bi se, ostvari li se Chomskyjev optimističniji scenarij sa zatvaranjem globalnih industrija fosilnih goriva, značajno izmijenila, baš kao i prisutne geopolitičke strukture povezane s naftom te bi se raspon mogućih ekonomskih politika u zemljama koje trenutačno ovise o uvozu fosilnih goriva značajno proširio. Te bi se zemlje, upravo u tom periodu zatvaranja industrija fosilnih goriva, mogle fokusirati na izgradnju vlastite infrastrukture čiste energije i samim time na dodatno širenje vlastitog gospodarstva (str. 134). Uz to, naznačuje se i kako je iskustvo s pandemijom COVID-a 19, te njezino uspješno

suzbijanje u određenim zemljama svijeta, pokazalo kako bi na isti način vlade bile u stanju brzo i učinkovito djelovati u suočavanju s drugim kriznim situacijama pa tako i sa situacijom klimatske krize, naravno uvodeći drastične sankcije na međunarodnoj razini. Spominje se ekosocijalizam kao sve prisutniji u ideološkim repertoarima zelenih stranaka u europskim zemljama, u vezi s kojim Chomsky objašnjava kako upravo potreba za hitnim poduzimanjima u nedostatku vremena potkopava potencijalne težnje za demontažom kapitalizma koji neupitno dovodi prirodni okoliš do propasti. S druge strane, Pollin ekosocijalizam vidi kao sinonim za *Zeleni New Deal*, dok izvan njega ne vidi koja bi bila definicija ekosocijalizma, odnosno nejasno je podrazumijeva li isti ukidanje svih privatnih oblika vlasništva nad sredstvima za proizvodnju i uvođenje javnog vlasništva te bi li takav oblik vlasništva postigao ciljeve IPCC-a do 2050. godine. Također, autori navode kako načini nošenja s klimatskom krizom i problemima koje ista uzrokuje, a koji se zasnivaju na strategiji masovnog građanskog neposlušnosti ponekad jesu prikladna taktika, ukoliko se podrobno promisli o posljedicama koje mogu izazvati, no svakako ne i jedina dovoljna taktika. Za kraj, Chomsky naglašava kako je potrebna hitna intervencija radi sprječavanja potencijalnog nuklearnog rata i ekološke katastrofe.

„Upravo oni koji danas žive odredit će sudbinu čovječanstva – i sudbinu drugih vrsta koje sada uništavamo tempom koji nije viđen već 65 milijuna godina...“ (str. 25). Ovo djelo stoga nudi velikodušan doprinos raspravi koja bi trebala postati sveprisutnom i bitnom temom suvremenog društva te bi se *Zeleni New Deal* trebao

sagledati kao učinkovit način stabilizacije klime budući da jedini ne zahtijeva drastično smanjenje radnih mjesta i prihoda pri težnji za smanjenjem emisija (str. 138).

Iva Kolar

DOI 10.17234/SocEkol.33.1.6

Mohamed Behnassi, Himangana Gupta, Mahjoub El Haiba i Gopichandran Ramachandran (ur.)

SOCIAL-ECOLOGICAL SYSTEMS (SES): FROM RISKS AND INSECURITY TO VIABILITY AND RESILIENCE

Springer, Cham, 2021., 265 str.

Dvije godine nakon što je u organizaciji Istraživačkog centra za okoliš, ljudsku sigurnost i upravljanje (engl. *The Research Center for Environment, Human Security and Governance – CERES*) održana međunarodna konferencija Društveno-ekološki sustavi (DES) – od rizika i nesigurnosti do održivosti i otpornosti (engl. *Social-Ecological Systems (SES) – From Risks and Insecurity to Viability and Resilience*), izašao je istoimeni zbornik znanstvenih radova koji je obuhvatio velik dio radova i tema izloženih na konferenciji.

Uz sažeti prikaz svih izabranih radova, urednici u predgovoru obrazlažu relevantnost teme i poticaj za pisanje zbornika koji je izdan uz podršku CERES-a. Početna je premisa da geološko doba antropocena karakterizira pojačana složena dinamika interakcija između ekoloških sustava i an-